

Dr. Rıfat ARAZ, **Şiir İncelemesi**, Alp Yayınevi, ANKARA 2005, s.326,356.

Rıfat Araz, “**Gökyüzünde Unuttuğum Ellerime Kar Yağıyor**”, **Bizim Külliye**, Üç Aylık Kültür Sanat Dergisi, 2003 S.16,s.52 -59.

NAZIM PAYAM’IN, “*Dünya Güle Ayna*” Adlı Şiiri Üzerine Bir İnceleme

Dr. Rıfat ARAZ

Araştırmacı- Şair-Yazar

Sözlerin en belâgatlı, şiirlerin en zirvede olduğu bir dönemde nazil olan ve bütün insanlara, dolayısıyla şairlere, ediplere üslûbuyla, belâgatıyla meydan okuyan Kur’ân-ı Kerim, kıyamete kadar devam edecek olan hükümlerini ortaya koyarken akla, sezgiye, duyguya dayalı açık ve anlaşılır bir yol izlemiştir. Bütün insanlığa inen, muhatabı akıl, his ve duygu sahipleri olan bu hikmet, hidâyet ve i’caz kitabında, müteşâbih ayetlerin dışında kalan muhkem ayetlerde; zamanın ve mekânın sınırlarını aşan, hükmü ise kıyamete kadar devam edecek olan mevcut sözlerin en güzeli ve en hikmetlileri her asra göre yorumlanabilecek yapı ve muhtevaya sahip, kolay anlaşılır bir üslûp içerisinde beyan edilmiştir. “ *Biz sana bu kitabı her şeyin açıklaması olarak indirdik.*”¹ diyen Cenab-ı Allah, Kur’an’ın okunmasını, anlaşılmasını, açıklanmasını ve uygulanıp değerlendirilmesini istemektedir.

Menşei dine dayanan edebî eserler ister manzum, ister nazım şeklinde olsun okunmak, anlaşılmak ve değerlendirilmek üzere kaleme alınırlar. Ancak günümüzde modern Türk şiirine ait bir kısım İslâmî mahsullerde dahi; mısralardaki anlamları anlayamayan, özne yüklem münasebeti kaybolmuş, bölümler arasında bağlantı kurulamayan, bundan ötürü de yorumlarında zorluk çekilen son derece kapalı üslûp hususiyetleri dikkat çekmektedir.

Elbette ki bir şairden, her mısrada seçilip kullanılan kelimelerin ‘anlam’, ‘çağrışım’, ‘duygu’ ve ‘ses’ değerlerini² açıkça ortaya koyan, bu vesileyle de şiiri son derece açık ve anlaşılır kılan bir üslûp özelliği beklenemez. Şair şiiri ile insanı düşündürmeli, anlamlı ve derin sözler fısıldayarak ona san’at adına bir kısım güzellikleri tattırabilmeli, onu farklı yorumlarla şiirin bedîi tefekkür burçlarına çekebilmelidir. Bu itibarla şiirde ‘kapalılığa’ evet diyebildiğimiz halde, ‘anlaşılmazlığa’ hayır diyoruz. Hilmi Yavuz : “ *Mesele bir şiirin birden çok okumaya, birden çok yorumlamaya açık olmasıdır. Şiirle manzume arasındaki fark da budur zaten. Eğer şiiri okuduğunuzda bir gazete haberi gibi tek mana çıkarıyorsanız, herkes aynı manayı çıkarıyorsa bu şiir değildir.*”³ diyor. Merhum Ahmet Kabaklı da şaheser denilecek şiirler hakkında: “ *Onları anlatmaya doyamıyorum. Üzerlerine eğildikçe yeni anlamlar buluyorum. Hakiki şiir de zaten her okuyuşta yeni anlamlar bulduğumuz değerler değil midir?*”⁴ diyerek meseleye aynı zaviyeden yaklaşmaktadır.

Özellikle İkinci Yeni akımına mensup şairlerle, bunların devamı mahiyetinde olan şairlerin ortaya koydukları şiirlerde ‘anlamsızlık’ bariz bir şekilde kendisini gösterir. İkinci Yeni akıma mensup olan şairlerden olduğu halde, şiirlerindeki muhteva ile olduğu kadar,

¹) *Nahl Suresi: 89.*

²) Doç.Dr.İsmail ÇETİŞLİ, *Metin Tahlillerine Giriş Şiir*, Kardelen Kitabevi, Isparta, 1999.s.19-21.

³) Hilmi YAVUZ, “*80 Sonrası Şiir Sorgulanıyor*”, *Yağmur, Kültür Sanat Edebiyat Dergisi*, Sayı: 8, Temmuz Ağustos Eylül 2000, s.17.

⁴) Ahmet KABAKLI, *Şiir İncelemeleri*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, s.3.

inanıp yaşadığı hayat tarzı ve dünya görüşüyle de bu şairlerden ayrılan Sezai Karakoç bile, bir kısım şiirlerinde çözümlenmesi ve anlaşılması zor olan telmihler kullanmak suretiyle, mısralarında anlam kaymalarına yahut anlamsızlıklara sebebiyet vermiştir. Nitekim onun ‘Kapalı Çarşı’ şiiri üzerinde inceleme yapan Mehmet Kaplan: “*Şairin tek bir şiirinin içinde dahi ne kadar üzerinde durulursa durulsun, aslî duyguya bağlanması imkânsız mısralar vardır. Bunlar gelişigüzel söylenmiş sözler intibainı uyandırıyorlar. Karakoç’un en insicamlı eserlerinden birisi olan ‘Kapalı Çarşı’da bile bir çok unsurları, şiirine hakim olan anafikirlerden birine bağlamaya muvaffak olamadım. Meselâ:*

*Kapalı çarşı içinde bulutların en senin olanı
Sen kapalı çarşılar üstüne yağmur yağanı
Yağmurun iyi ve doğru yağmadığını onlara anlat*

mısralarına şahsen bir mâna veremediğimizi itiraf edelim. Şairin kendisi belki de bunlarla bir şey kastetmiştir. Fakat bu kasıt okuyucuya intikal etmemiştir. Diğer şiirlerinde bu bağlantısızlık daha fazladır.”⁵ diyerek, bir bakıma şiirde ‘anlamsızlığa’ karşı olan görüşünü de ortaya koymaktadır.

Ayşegül Yıldız tarafından yapılan ‘80 Sonrası Şiir Sorgulanıyor’ isimli röportajda, şiirlerini oldukça kapalı ve anlaşılmaz bir üslûpla yazan Cem Yavuz’a yöneltilen: “*Yazdığınız bu şiirlerin anlaşılması oldukça güç. Ne için bu şiirler, kimin için çıkıyor. Birileri için mi olması gerekiyor şiir, yoksa şairlerin kendi için mi?*” sorusuna bu kişinin verdiği cevap : “*Bence kendi için*” olmuştur.⁶ Şayet kaleme alınan şiir; şairin kendi zevkini, kendi heyecanını ve kendi tutkularını tatmin içinse, bundan dolayı da şiirde aslî olan fikir, hayâl, duygu ve düşüncelere bağlanması imkânsız görülen mısralar varsa ve bunlar değerlendirilemiyorsa; başlangıçtan bu yana bunca edebiyat mahsullerinin yazılmasına, yayınlanmasına, okunmasına ve önemli birer kültür hazineleri olarak gelecek nesillere aktarılmasına ne gerek vardı? Sorusu akla geliyor ki buna da akl-ı selîmin cevap vermesi mümkün değildir.

Modern Türk şiirinin üslûp özelliklerinden olan şiirde ‘kapalılık’ ve ‘manâ kaymaları’, Nazım Payam’ın şiirinde de kendisini yer yer ortaya koyar. Şair; inançlarını, fikirlerini, duygu ve düşüncelerini mısralarına taşırken, onları açık ve anlaşılır bir üslûpla ifade etme yerine, telmih ve mecazlara dayalı ancak, aşırılığa kaçmayan bir anlatım tekniğiyle ifade eder. Payam, bu üslûp özelliğiyle, şiirimizde kısmen de olsa Erdem Beyazıt’ın ve Bahaettin Karakoç’ un çizgisinde görülebilir.

“Dünya Güle Ayna” şiirinde dil ve muhteva, “ben” birinci tekil şahıs zamirinin çevresinde halkalanmıştır. Klasik Türk şiirinde olduğu kadar, Tasavvuf ve halk şiirlerinde de oldukça yaygın bir şekilde kullanılan bu şahıs zamiri, günümüz şiirinde de aynı şekilde yaygındır. Bu şahıs zamiri ve birinci şahıs ekleri, Payam’ın adı geçen şiirinde: “ben, diyorum, düşünüyorum, duyuyorum, anlıyorum” vb. “-yorum” eki ile biten “de, düş, duy, anla” gibi fiillerin her bölümde sıkça kullanılması, şiirin hem şekil, hem de muhtevasında birlik ve bütünlüğü sağladığı gibi, şiirde hareketliliğe ve canlılığa sebep teşkil eden güzel bir musikinin doğmasına da vesile olmuştur.

⁵) Mehmet KAPLAN, *Cumhuriyet Devri Türk Şiiri*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1975, s.363,364.

⁶) Ayşegül YILDIZ, “*80 Sonrası Şiir Sorgulanıyor.*”, *Yağmur, Kültür Sanat Edebiyat Dergisi*, Sayı: 8, s.18.

Payam' ın “Dünya Güle Ayna” şiirindeki bir kısım sesler ve kelimeler, anlam itibariyle birbirine tamamen tezat teşkil eden Ayhan Kırdar' ın “Cehenneme Kurulan Kamp” şiirindeki bazı sesleri ve kelimeleri çağrıştırmaktadır. Nitekim bu şiirin;

II. Bölümünün sonunda:

“...
Ama ölmedim
Neden ölmedim”

III. ve IV. Bölümlerinin sonunda yine aynı şekilde tekrar edilen:

“...
Ama ölmedim
Neden ölmedim”

V. Bölümde ise:

“...
Tanrı yok diyorlar / ama neden yok”⁷

gibi yargı bildiren, bir soruya cevap arayışında olan, hatta yer yer bir isyanı ortaya koyan tekrar mısralar, “Dünya Güle Ayna” şiirinde;

I. ve V. Bölümlerin sonunda:

“...
Hiçbirinde yokum
Niye yokum”

II. ve III. Bölümlerin sonunda:

“...
Ben yokum
Niye yokum”

IV. Bölümün sonunda ise:

“...
Ama bildim
Ben yokum”

gibi şekil ve ifade etme biçimleriyle bir benzerlik gösterir.

Payam' ın bu şiirinde birinci bölüm, şiirin son bölümünde herhangi bir kelime yahut mısra değişikliğine gidilmeden aynen tekrarlanmıştır. Şair bu yolla, okuyucunun kulağında, zihninde ve ruhunda bir musikinin doğmasını sağladığı gibi, muhtevada ortaya konulan temanın, telkin yolu ve vurgu aracılığıyla kuvvetlenmesini ve derinleşmesini de amaçlamıştır.

“*Dünya güle ayna*
Sen gül sahibi
Ey gülşen / Birden
Ben diyorum
Adım düşüyor aklıma
Terkimde bütün kıssalar”

⁷) Mehmet KAPLAN, *age*, s. 370 , 371.

*Çeviriyorum yapraklarını
Hiçbirinde yokum
Niye yokum”⁸*

Şiirin yukarıdaki I. bölümünde, anlam itibariyle birbiriyle münasebetli görülen ilk üç mısra ile bundan sonra gelen dört ve beşinci mısralar, ilk bakışta aralarında herhangi bir anlam bağı olmayan, serbest çağrışım tarzında yazılmış farklı iki ayrı mısralar grubunu oluşturduğu intibainı vermektedir. Kelimelerin taşıdığı anlamlar üzerinde düşünüldükçe, ilk okunuşta tespit olunan iki ayrı mısralar grubu arasında anlama taalluk eden bu bağlantısızlık, yerini; ‘yaratıcı’, ‘uyarıcı’ ve ‘yaratılan’ arasında var olan sıkı bir anlam münasebetine bırakır.

Şiire, İslâm inancının temellerinden birini oluşturan ve bu hakikâti bedî bir güzellikle ortaya koyan “*Dünya güle ayna*” mısra ile başlanmıştır. Allah’ın son elçisi olan, bütün insanlığa tebliğ görevi ve güzel ahlâkı tamamlamak üzere gönderilen Hz. Muhammet (sav)’in, aynı zamanda âlemlere rahmet olarak gönderildiğini Kur’ân bize haber vermektedir.⁹ Kendi merkezinden başlayarak insana, topluma, insanlığa ve bütün âleme, ilâhi bir sevginin, hoşgörünün, barış ve huzur dolu bir hayatın esaslarını sunan; iyiliğin, güzelliğin ve doğruların prensiplerini hayata bizzat geçiren ve uygulayan peygamberimiz, edebiyatımızda ‘gül’ sembolüyle anılır. Şiirin I. mısraında güzel bir istiare sanatıyla peygamberimiz güle, dünya ise aynaya benzetilmiştir. Türk şiirinin tarihi gelişimi içinde ‘gül’ bazen asıl anlamında, bazen siyâsî bir kavram olarak,¹⁰ bazen de Divân şiirinde gördüğümüz dini ve metafizik anlamıyla karşımıza çıkmaktadır. Günümüz Türk şiirinde gördüğümüz ‘gül’ sembolü, eski şiirimizde taşıdığı dini ve metafizik anlamını tekrar kazanmış durumdadır. Beşir Ayvazoğlu’nun ifadesiyle: “*Recâizade’den Cenab Şahabeddin’e, Yahya Kemal’den Ahmet Haşim’e, Ahmet Hamdi Tanpınar’dan Behçet Necatigil’e, Sezaî Karakoç’tan Edip Cansever’e, Hilmi Yavuz’a kadar yüzlerce şair güle şiirler söylemişlerdir.*”¹¹

Edebiyatımızda en güzel nat’lerden birisi olarak bilinen ‘Su Kasidesi’nde, Fuzûlî :

*“Suya versün bağ-ban gül-zârı zahmet çekmesün
Bir gül açılmaz yüzün teg virse min gül-zâra su”¹²*

diyerek Peygamberimizin mübarek yüzünü, lirizme dayanan o coşkun edasıyla, eşsiz ve benzersiz bir güle teşbih etmiştir. Payam, eskiye duyduğu samimi bir özlemle ‘*dünyayı, güle ayna*’ şeklinde tasavvur etmektedir. Şiirde ‘gül’ dört defa gül şeklinde ve Peygamberimizin sembolü olarak kullanılırken, iki defa da gülşen olarak zikredilmiştir. Şair bu yaklaşımıyla Adem (a.s)’den Hz. Muhammet(sav)’e kadar gelmiş geçmiş bütün peygamberlerin kıssalarını derceden, aynı zamanda insanın ve kâinatın da bir nevi özü, esası olan yüce kitabımız Kur’ân-ı Kerimi kastederek, onu bir gül bahçesi olarak telakki etmiştir. Şiirde ;“gül,gülşen,gül sahibi” kelimeleriyle yapılan tenasüp sanatında şair, bize bir bakıma İslâmın temel esaslarından olan, ‘Allah’a, Peygamberlere ve Kitaplara imân’ akîdesini de hatırlatmaktadır. Şair ‘gül, gülşen ve gül sahibi’ kavramları üzerinde yoğunlaşan duygu ve düşünceleri ile şiirin bu bölümünde, eşsiz güzellikte bir ‘umut’ ve ‘inanç’ dünyası oluşturuyor. Bilahare verdiği ani

⁸) Nazım PAYAM, “*Dünya Güle Ayna*”, *Bizim Külliye Üç Aylık Kültür ve Sanat Dergisi*, Yıl:2, Sayı: 4, ELAZIĞ, s. 68.

⁹) “(Resûl’üm!) Biz seni, ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.” *Enbiyâ Sûresi: 107*.

¹⁰) Prof.Dr. M. Orhan OKAY, “*Yenileşme Dönemi Türk Edebiyatında Gül*”, *Gül Şiirleri Antolojisi*, (haz. M. Miyasoğlu), İstanbul, 1999,s.16.

¹¹) Beşir AYVAZOĞLU, “*Gül ve Medeniyet*””, *Gül Şiirleri Antolojisi*, (haz.M.Miyasoğlu), İstanbul, 1999,s.28.

¹²) Doç.Dr. Necmettin HACIEMİNOĞLU, *Fuzulî*, Toker Yayınları, İstanbul, 1972,s.139.

bir karar neticesinde, bu güzelim dünyadan sıyrılarak, kendi benliğinde ve tamamen kendisine ait olan bir başka dünyayı, yani dış âlemi, tabiri caizse içinde yaşadığı asrı tasavvur etmeğe başlıyor.

*“... / Birden
Ben diyorum
Adım düşüyor aklıma
Terkimde bütün kıssalar
Çeviriyorum yapraklarını
Hiçbirinde yokum
Niye yokum*

İnsan, bu dünyada okunması, anlaşılması ve ifade edilmesi gereken kâinat kitabının bir parçasıdır. Bu kitap okunup ruhlara sindirildikçe eşyanın mahiyeti anlaşılmağa ve anlatılmağa başlar. Bu vesileyle yaratılışın sırrı çözümlenerek varlığın var oluş hikmetine ulaşılır. Şair kâinat kitabında, gelmiş geçmiş milletlerin kıssalarını okuyor. Onların hayatlarını, kurdukları medeniyetleri ve ibret dolu akıbetlerini tefekkür ediyor. Ancak sonsuz ve sınırsız güzelliklerle bezenmiş olmakla beraber ‘korku’ ve ‘umut’ dengesi üzerine nakşolunmuş bu kâinat kitabının yaprakları arasında kendisini arayıp da bulamayan şair:

*Çeviriyorum yapraklarını
Hiçbirinde yokum*

diyerek dehşete, korkuya ve umutsuzluğa kapılıyor. Seçilmiş kullar içerisinde seçilmiş olmayı arzulayan şair, yaşadığı asrın kendisine bu hakkı tanımadığından yakınıyor. Bölümde bazı yönleriyle birbirine tezat teşkil eden iki farklı zaman diliminin mukayesesi yapılmaktadır. Bu zaman dilimlerinden birisi, asr-ı saadet döneminin hak, hukuk ve adalete dayanan güzelliklerini, huzur ve mutluluğunu , insana insan olmanın verdiği derin bir hazzı tattırırken; diğeri, şairin içinde bizzat yaşadığı, ona sıkıntı, acı ve ızdırap veren asrımızı anlatmaktadır. Nitekim bölümün sonunda zikredilen “*Hiç birinde yokum*” , “*Niye yokum*” mısralarında şairin, yaşadığı zamana karşı isyânı, bir baş kaldırısı bahis konusudur.

*Yedeğimde gövdem
Peşine düşüyorum
İnatçılığımdan
Hırçnılığımdan
Binlerce düştüğüm gibi düşüyorum
Gözleri beşere açılan ben
Sormaktan çekinmiyorum
Bende tükenen vakit
Bende putlaşan ben
Kelamımda fahriye
Ve pul pul günahım
Ben yokum
Niye yokum*

İnsan yaratılmış varlıkların içinde, maddî ve manevî yapısıyla en eksiksiz, en güzel ve en mükemmel olanıdır. Onun maddî yapısını teşkil eden beden ve bu bedene ait bütün uzuvlar, manevî yapının emrine girip, onun isteği istikametinde hareket ederse, kişi her iki alênde de mutlu demektir. Manevî yapının beslenmesi, güç ve kudret kazanması insanın

bizzat kendi elindedir. Cenâb-ı Allah: “*Andolsun insanı biz yarattık ve nefsinin kendisine fısıldadıklarını biliriz ve biz ona şah damarından daha yakınız.*”¹³ diyerek insan oğlunun ne düşündüğünü, neye nasıl inandığını, nefsinin ona neleri fısıldadığını çok iyi bilmektedir. Bunun yanında: “*Sana isabet eden iyilik Allah’tandır. Sana isabet eden kötülük de kendi nefsendendir*”¹⁴ hükmünü ortaya koyan o eşsiz ve benzersiz yaratıcı, emmare yahut levvame makamındaki nefsin, daima kötülükleri emredici olduğuna da dikkat çekerek, akıl ve gönül sahiplerini uyarmaktadır.

Payam’ın, hayatı boyunca peşinden gittiği varlık, kendi ifadesiyle ‘*yedeğine aldığı gövdesidir*’. O tabiri caizse varlığını hakimiyeti altına alan nefsinin peşinde hem de inatla, hırçınlıkla ömür tüketmiş, bundan ötürü de hayatta, bin değil binlerce defa düşmüştür, yıkılmıştır. Ancak;

“ *Binlerce düştüğüm gibi düşünüyorum* ”

ifadesinde kişinin, içinde bulunduğu halin tespitini müteakip bir daha düşmemek, yıkılmamak kararlılığı da bahis konusudur. Zira düşüşlerin sebebi olarak bilinen dünyevî her türlü hırslar, hırçınlıklar, hevesler:

“ *Bende tükenen vakit
Bende putlaşan ben* ”

mısralarında ifadesini bulan ve kişiye bir amaç için verilen vaktin tükenmesine, “ben”in ise manâdan uzaklaşarak maddeleşmesine, diğer bir ifadeyle putlaşmasına vesile olmuştur. Esasen nazargâh-ı ilâhî olan gönül, yaratılışındaki saf ve temiz halini muhafaza etmediği için, onda var olan imân, irfân ve ihlâs gibi ilâhî güzellikler, nefsin arzusu istikametinde yerini dünyevî hazlara, gelip geçici heveslere terk etmiştir.

Yer yer dinî, tasavvufî duyuş ve düşünüşlerin serdedildiği bu bölümde şair, nefsi ile zorlu bir iç hesaplaşmanın içerisinde. Tasavvufta nefsin en düşük makamı olan nefsi-i emmareye göre hareket eden, onun hırs ve ihtirâslarından gereği gibi arınamayan insanın; “*Ey gönül huzuruna erişmiş nefis, sen Rabbinden razı. O senden razı olarak dön Rabbine. Sen de katil has kullarımın içine, gir cennetime!*”¹⁵ hitabında ön görülen mutlak hakikate erişmesi ve o hakikatin rızasını kazanması mümkün değildir. Nitekim inanç, ahlâk ve kültür değerlerinden kopmanın, islâmın vazettiği hükümlerden uzaklaşmanın en açık, en acı ve en çarpıcı bir itirafı olan:

“ *Bende putlaşan ben* ”

ifadesinde şair, mecazî anlamıyla kendi şahsında, temel değerlerinden uzaklaştırılan, bir bakıma maddenin esiri edilen Müslüman Türk insanının acıklı halini gözler önüne serer. Kendini bilmeyen, Rabbin gereği gibi tanımayan insan ve insan topluluklarının yaşadığı coğrafya;

“ *Diyar-ı küfrü gezdim beldeler kâşaneler gördüm
Dolaştım mülk-i islâmı bütün viraneler gördüm* ”¹⁶

¹³) *Kaf Sûresi: 16.*

¹⁴) *Nisa Sûresi: 79.*

¹⁵) *Fecr Sûresi: 27-30*

¹⁶) N.Sâmi BANARLI, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, M.E. Basımevi, İstanbul, 1977, Fasikül 11, s. 872

diyen Tanzimat şairi Ziya Paşa'nın, gelişmiş batı karşısında, doğunun içine düştüğü yahut düşürüldüğü iktisadî ve içtimaî yapıya ait coğrafyanın aynısıdır. Esasen insan oğlunda var olan tapınma duygusu, güçlü bir varlığa inanma hassası fitrîdir. İnsanoğlunun; zaman ve mekân içerisinde aya, güneşe, yıldızlara, ağaçlara, hayvanlara, taşlara, kayalara, ateşe ve insanlara taptığına şahit oluyoruz. Hatta şeytanların, meleklerin, peygamberlerin tanrılaştırıldığı, insanların bunların sembollerini taşlara, kayalara kazıyarak yahut heykellerini dikerek tapındıkları bilinmektedir.¹⁷ Günümüzde bu tapınma duygusu yukarıda da ifade ettiğimiz gibi insanoğlunda bazen para gibi, mal, servet, makam gibi geçici ihtiraslara dönüşmüştür.

Bu bölümde geçen 'fahriye' kelimesi, Divân edebiyatı nazım şekillerinden olan kasidenin, methiyeden sonra gelen önemli bir bölümüne verilen addır. Şair methiye bölümünde öveceği kişinin methe lâyük hususiyetlerini gereği gibi anlattıktan sonra, fahriye bölümü ile de kendisini kendi sözleri ile övmeğe başlar. Nitekim Nefî:

*“ Sen bir şeh-i zi-şansın Şahenşeh i devransın
Yani ki sen hakansın devrinde ben Hakanî'yem ”*¹⁸

ifadesiyle zamanın hükümdarı olan IV. Murat'a: “ Sen, şanlı bir pâdişahsın! Zamanın pâdişahlarının pâdişahısın! Şu demek ki sen hakansın , fakat senin zamanında ben de Hakanî'yim.” sözleriyle kendisini ünlü İran şairi Hakanî'ye benzetirken, tevriyeli bir söyleyişle bir bakıma” Sen ne büyük bir padişahsın ki benim gibi söz pâdişahı olan bir şair tarafından övülüyorsun. ” anlamına gelen ince bir hicivle, kendisini padişahın dahi üstünde bir yerde görür. Payam:

*“ Kalamında fahriye
Ve pul pul günahım ”*

derken, putlaşmış bir bedenden sâdır olan, belki de kendi nefesine yaranmak uğruna serdedilen övgü dolu sözlerin, kendisini günahlara soktuğunu ifade etmektedir.

Genellikle dinî, ahlâkî duyuş ve düşüncelerden uzak bir hayat tarzını benimseyen Cumhuriyet devri şairlerinin içinde, Cahit Sıtkı'da da günahkârlık duygusunun ağır bastığı, Allah'ı arama istek ve iştiyâkının son derece belirgin olduğu bilinmektedir. Ayrıca Ayhan Kırdar, 'Cehenneme Kurulan Kamp' şiirinin:

*“ Ben iki elimde iki hançer
Kıpkızıl günâhlar örmüşüm
...
Ben yarıdan fazla günahkârım biliyorum.
...
En utanılır günahlarımı Sırat köprüsüne astım ”*

şeklindeki mısralarında görüldüğü gibi günahkâr olan varlığını;

“ Alev denizinde yıkanyorduk ”

¹⁷) Sezai KARAKOÇ, *Çağ ve İlham*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 1974, s.67

¹⁸) N.Sâmi BANARLI, *Resimli Türk Edebiyatı Târîhi*, M.E.Basımevi, İstanbul, 1977, Faskül 9, s.656,657.

ifadesindeki inançsızlıkla ateşle temizlemeye çalışmaktadır. Dikkat edilirse Payam’ da da “günah duygusu” ağırlığını kuvvetle hissettirmektedir. Özellikle “ *Bende putlaşan ben* ” ve “ *Pul pul günahım* ” gibi mısralarda bu duygu son derece belirgindir. Günahların çokluğu ve onların ağır baskısından ötürü oluşan ‘korku’ ve ‘endişeler’ şairi, kendi benliğini ‘aşağılamağa’, ‘kötülemeğe’ ve ‘horlamağa’ kadar götürür. Ancak mukayesesi yapılan bu şairlerden Payam’ da, samimi bir inanç vardır. Onun feryâdı, asra olan isyanı bir cihetle, bu inancın tezahürüdür.

“ *Ben yokum*
Niye yokum ”

gibi mısralarda, şairin kendi benliğini nasıl ve ne şekilde aşağıladığına şahit oluyoruz. Vakit, diğer bir ifadeyle ömür, insanoğluna verilmiş önemli bir zaman dilimidir. Günahların elinde binlerce defa düşen, sürünen bir ruh halini ortaya koyan şair, hakiki güzelliklerden uzaklaşmanın, insanın ebediyen yok oluşuna, zaman içinde benliğinin putlaşmasına dahi vesile olabileceği gerçeğini ortaya koyar. Payam, itikât, ibadet ve ahlâk noktasında, sahip olabildikleri ve olamadıkları arasında yaptığı zorlu bir nefis muhasebesinde kaybettiğini anlıyor. Gördüğü bu hakikat karşısında, içine düştüğü dehşet verici boşluğun, var olan sınırsız ve sonsuz güzelliklere ulaşamamaktan kaynaklanan bir hiçliğin idrakiyle sarsılıyor.

Süvariler geçiyor
Gül renkli aşk süvarilerin
Ellerinde mushaflar
Geçiyorlar coğrafyamdan
Ay kuşanmış kuşların kanat sesleri
Bir efsane zuhuru olan ben
Seslerini duyuyorum
Ben yokum
Niye yokum

Bu bölümde şairin duygu, düşünce ve tahayyülünde kendisini gösteren, belli-belirsiz bir zamana yayılmış, tarihi, dinî ve ahlâki bir canlılık; efsanevî aşk duygularına yüklenen dengeli ve istikrarlı bir hareketlilik bahis konusudur. Yerde ve göklerde zuhur eden bu muhteşem hareketliliğin merkezi, şairin bizzat kendi coğrafyasıdır. Bu coğrafyada “ yaşanan tarih ” ile “ yapılan tarih ” birbirine o kadar yaklaştırılmıştır ki şair, ellerinde mushaflar coğrafyasından geçen gül renkli aşk süvarilerini görebildiği; ay kuşanmış kuşların kanat seslerini duyabildiği halde, bu ihtişamlı törenin içerisinde kendisini göremiyor, varlığını ısrarla aramasına rağmen bulamıyor. Bu mısraların anlam derinliğinde yatan ‘karamsarlık’, ‘ümitsizlik’ gibi duygular, kişinin, nefsinin bulunduğu yeri tespit ve teşhisiyle kısmen de olsa ortadan kalkarak, yerini ‘eskiyi özleme’ terk ediyor. Bu özlem, yaşanmış ve yazılmış lakin, şairin yaşayamadığı efsanevî bir dstandır. Ellerinde mushaflar, şairin coğrafyasından geçen, ‘gül renkli aşk süvarileri’ inanmışlar ordusudur. Bir bakıma Yeseviler, Yûnuslar, Mevlânalar, Fuzûlîler, Şeyh Galiplerdir. Hatta ashâb-ı kirâmıdır, tabîndir. Zira “ Geçiyorlar coğrafyamdan ” ifadesinde zikredilen coğrafya; hem şairin mensubu bulunduğu Müslüman Türk Milletinin coğrafyası, hem de, aşkın hükümran olduğu sınırsız bir gönül coğrafyasıdır.

“ *Ay kuşanmış kuşların kanat sesleri* ”

mısraı, okuyucunun zihninde melekut iklimine karışmış şehitleri, Allah’ın rızasını kazanmış gönül erlerinin, ölümsüz ruhlarını çağrıştırmaktadır. Gerek “ *Gül renkli aşk süvarileri* ”

gerekse “ *Ay kuşanmış kuşların kanat sesleri* ” ifadelerinde geçen kelimelerin her birisi, dikkat edilirse temel anlamlarının ötesinde farklı anlamlara bürünmüşleridir. Prof.Dr.İsmail Çeşişli: “ *Tabii dile göre bir üst dil olan şiir dili, kelimelerin temel anlamlarından çok yan anlamları üzerine oturur. Böylece kelime ilk anlamının çok ötesinde bir manâ değeri kazanır. Söz konusu manâ kelimenin bizzat kendisinden kaynaklanabileceği gibi, diğer kelimelerle olan ilintilerinden de doğabilir.*”¹⁹ diyor.

Şair bizzat yaşadığı tarih içerisinde ve gönül coğrafyasında, ellerinde mushaflar peygamberin ahlâkı ile ahlâklanmış, tek amaçları Allah’ın rızasını kazanmak olan, donanımları ise yalnız sevgi ve aşktan ibaret bulunan “ *Gül renkli aşk süvarileriyle* ” birlikte olmak istiyor. İslâm tarihinde yaşanılmış olan kültür ve medeniyetleri tasavvur eden şair, yaşadığı zaman ve mekân diliminde tekrar “ *dünyanın, güle ayna* ” olmasının özlemine duyuyor. Nitekim yakın tarihimizde, tarihi dinamiklerinden, dinî ve ahlâki prensiplerinden uzaklaşan toplumumuz, batıdan ithal edilen ahlâksızlığın, uyuşukluğun, şekilciliğin taklidinde, geçici heveslerin, bedenî zaafıların eline düşmüş, bunun neticesinde de bir zamanlar ‘güle ayna olan dünyamız’, yüklendiği bu ulvî mesuliyetten uzaklaştırılmıştır. Nitekim;

“ *Ben yokum
Niye yokum* ”

mısralarında, kulaklarımızı dolduran, vicdanlarımızı titreten bir ruh halinde, tekrar yetiştirilemeyen gül renkli aşk süvarilerine duyulan özlemin, acı ve derin feryâdı yatmaktadır.

“ *Toprağım soluğumu kesiyor
Rüzgârım suyumu kuruttu
Yorgunum
Yıkılınca anlıyorum
Ah akıl fukarası aklım
Beni benle silmişim
Bir rüya kadar yaşayamadım
Ama bildim
Ben yokum* ”

Kâinatın ve insanın yaratılışında, maddî yapının esasını teşkil eden ve anasır-ı erbaa dediğimiz “su, ateş, hava, toprak” gibi dört temel unsurdan; toprak, rüzgar ve suyun, şiirin bu bölümünde zikredildiğini görüyoruz. Payam, bununla başlangıçta insanın yaratılışına dair eski inanç ve telakkilere de bir telmih sanatı yapmıştır. Konu hakkında mutasavvıf ve mütefekkir şairimiz Yûnus Emre:

“ *Padişahın hükmünü gör neyledi
Od ve su, toprağı yele söyledi
...
Toprağ ile suyu bünyâd eyledi
Ona Âdem demegi ad eyledi*

Yel gelip ardınca debitdi anı

¹⁹) Doç. Dr. İsmail ÇEŞİŞLİ, *Yeni Türk Edebiyatı Metin Tahlillerine Giriş Şiir*, Kardelen Kitabevi, Yayın No: 8, ISPARTA, 1999, s.19.

Ondan oldu cism-i Âdem bil bunu

*Od dahi geldi ve kızdırdı onu
Çünkü kızdı cisme ulaştı canı ”²⁰*

diyerek, insanoğlunun fizikî yapısının oluşumunda bu dört temel unsurun önemine işaret etmektedir. Cenab-ı Hakk’ ın (cc) dilemesiyle yoktan var olan ve bir araya gelmek suretiyle de varlığın oluşumuna zemin hazırlayan bu unsurlar, Fuzûlî’ de:

*“ Mecnûn oda yandı şu ’le-i âh ile pak
Vâmık suya batdı eşkden oldu helâk
Ferhâd heves ile yele verdi ömrün
Hâk oldular, anlar benem imdi ol hâk ”²¹*

şeklinde ince bir zekâ oyunu ve güzel bir tenasüp sanatıyla yine bir arada zikretmiştir.

Yaratılış itibariyle son derece girift bir yapı arzeden insanoğlu, maddî varlığının esasına taalluk eden bu dört temel unsurun dışında, kendisini diğer varlıklardan ayıran ve ona maddî yapısını aşabilme kuvvet ve kudretini veren, menşei ise tamamen ilahî olan bir ruh cevherine de sahiptir. Yapı ve fonksiyonları itibariyle birbirlerinden tamamıyla farklı özelliklerle donatılan “su, ateş, hava” ve “toprak” gibi bu dört temel unsurdan; ‘toprak’ ve ‘hava / rüzgâr’ şiirde, şairin varlığını tehdit eden iki önemli güçtür.

*“Toprağım soluğumu kesiyor
Rüzgârım suyumu kuruttu ”*

Edebiyatımızda maddî ve manevî temizliğin, cömertliğin ,Tanrı’ya kavuşmanın, ulvîlik ve safiyetinin sembolü olarak kullanılan suyun, rüzgâr / zaman tarafından kurutulması demek; insanda bulunan katıksız, saf, temiz, ulvî duygu ve düşüncelerin silinmesi, bir bakıma güçlü ve büyük ideallerin ortadan kalkması demektir. Toprağın, soluğu kesmesi ise kişinin yaşama hakkının elinden alınması anlamına gelir. Ancak toprak; iyi huy, imân kaynağı, tevazu, sabır ve kanaat timsali olduğu halde, şairin soluğunu kesmesinde, dolayısıyla da şaire hasım olmasındaki sebep, şiirin muhtevası içerisinde anlaşılammıştır. Şairin soluğunu kesen kendi toprağı, suyunu kurutan ise kendi rüzgârıdır. O kendi varlığında toprak ve rüzgârla verdiği mücadelede:

*Yorgunum
Yıkılınca anlıyorum
Ah akıl fukarası aklım
Beni benle silmişim*

ifadeleriyle yorgun düşmüş, toprak ve rüzgârına yenilmiştir. Diğer bir ifadeyle şair, içinde yaşadığı zamana yenik düşmüştür. Zira maddî yapının, manevî varlığa üstün geldiğinin açık bir ifadesi olan bu mısralarda, şair tedirgin ve yorgun bir ruh hali sergilemektedir. Payam bu hakîkati ancak ‘yıkılınca’ anladığını söylüyor. Burada toprak ve rüzgâr, süflî hususiyetleriyle

²⁰⁾ Ahmet KABAKLI, *Yunus Emre*, Toker Yayınları, İstanbul, 1972, s.141,142.

²¹⁾ Prof. Dr. Abdulkadir KARAHAN, *Fuzulî (Muhiti, Hayatı ve Şahsiyeti)*, M.E.B. Yayınevi, İstanbul, 1996, s.327; Doç Dr. Necmettin HACIEMİNOĞLU, *Fuzulî*, Toker Yayınları, İstanbul, 1972, s.165.

(!) insanın en büyük düşmanı olan nefsin yerini almış, donanımlı, güçlü ve kuvvetli varlıklar olarak tasavvur edilmiştir.

“ *Şu bedende iki şahıs yaşamaktadır;
Bakalım baht kimin olacak, kimi sevecek?* ”²²

diyen Mevlâna, Hz. Ali’ye ait olan: “ *Nefsini bilen Rabbini bilir.* ” sözünün izahında: “... *İnsan iki şeyden ibaret: Şu dünyada hayvanlığın payı olan şu özentilerdir, şu dileklerdir. Onun özüne gıda olanlarsa bilgidir, hikmettir, Tanrı’yı görüştür. İnsanın hayvanlığı, Tanrı’dan kaçmadadır; insanlığı, dünyadan kaçmada.* ”²³ diyerek, insanoğlundaki iki ayrı “ben”in mevcudiyetine işaret eder. Şair akıl yoksulu olan aklının peşinden gittiği için, kendisinde mevcut olan asıl “ben”in emrini yerine getirememekte, bundan da son derece pişmanlık duymaktadır. Bunu: “*Ah akıl fukarası aklım*” mısraında ‘ah’ ünlemindeki yakınmasından anlıyoruz. Bir bakıma nefsin arzu ve istekleriyle insanı; gelip-geçici heveslere, fani dünyanın aldatıcı ve anlamsız cazibelerine bağlayan akıl, şairin ifadesiyle hakikati bulamamış bir akıl yoksuludur. Onun bütün temayülleri iç âlemden ziyade dış âleme yöneliktir. Bu hasletinden ötürü akıl, sonsuz ve sınırsız bir aşka mekân olan gönül karşısında acizdir, çaresiz ve zavallıdır.

İnsan ancak akıl yoksulu olan aklının sınırlarını aşması halinde, kendisini maddeye bağımlı kılan benliğini silme ve yok etme istidadı gösterebilir. Böyle bir ruh yapısına sahip olan kişi, kâinattaki diğer varlıklara nispetle en şerefli en yüce ve en kutsal bir varlıktır. Zira o yukarıda da ifade ettiğimiz gibi maddî yapısıyla toprak olmakla birlikte, manevî cihetiyle Allah (cc)’in nefhasıyla²⁴ can bulmuş, ilahî bir özelliğe sahiptir. İnsanın Allah’tan geldiğine dair inancı, onda tekrar Allah’a dönme özlemini de daima canlı tutar. Nitekim bu özlem, Şeyh Galip’e ;

“ *Bir şûlesi var ki şem’i cânın
Fânusuna sığmaz âsümânın* ”²⁵

sözünü söyletmiştir. ‘*Ah akıl fukarası aklım*’, ‘*beni benle silmişim*’ diyen şair; yaratılış sırrının çözülmesinde ve hayatın manâsının anlaşılmasında olduğu gibi, insanın insanla, insanın kâinatla ve insanın yaratıcı ile olan münasebetlerinin düzenlenmesinde belli bir noktaya kadar gerekli gördüğü akli bir kenara koyarak, ruh dinamiğini harekete geçiren ilahî sevgi, muhabbet ve aşk duygularını ön plana çıkarır. Bu duygularla içine düştüğü yorgunluğunun, düşkünlüğünün ve yıkılmışlığının sebeplerini araştırmağa, anlamağa ve yorumlamağa çalışır. Yûnus Emre:

“ *Beni bende dimen bende değilim
Bir ben vardır bende benden içerü* ”²⁶

diyerek bütün varlığını saran ilahî aşkta derinleşmiş, maddî yapısını aşmayı ve kendi içinde beliren tecelli nurunda “yok olmayı” başarmıştır.

²²) M. Celâleddin Rumî, *Fîhi Mâ-fih ve Mecâlis-i Seba’dan Seçmeler* (Haz. Abdalbâki GÖLPINARLI), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1985, s.119.

²³) M. Celâleddin Rumî, *age*, s.118,119.

²⁴) Mehmet KAPLAN, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 2*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1987, s.32

²⁵) Mehmet KAPLAN, “ *age* ”, s.32.

²⁶) Ahmet KABAĞLI, *Yunus Emre*, Toker Yayınları, İstanbul, 1972, s.205.

Ancak Payam' da aynı duygu ve düşünceler, daha farklı bir yapıda tezahür etmektedir. Nitekim;

*Ah akıl fukarası aklım
Beni benle silmişim*

mısralarında şair, teşhis sanatıyla şahıslandırdığı aklına, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi: “*Ah akıl fukarası aklım*” diyerek sitem etmektedir. Benliğinde, yaratılışından bu yana var olan ‘cevheri’, Yûnus’ta tecelli eden ve her insanda mevcut olan ilahî güç ve kudreti, nefsin emrine girmiş bulunan akıl yoluyla, yok yere silindiğini söyleyen şair, üzüntü içerisinde. Koca bir ömür onda dert olmuş, acı, ızdırap ve çile haline dönüşmüştür. Bu ifadelerdeki başkaldırı, bir bakıma şairin bizzat yaşadığı zaman ve mekânla ilgilidir. Nitekim, dünyamızdaki mevcut üretime yetişememe, iktisadi ve ekonomik baskıların ağırlığı, kültür değerlerinin değişikliğe maruz kalması, nihayet mensubu bulunduğumuz dinin, usul ve esaslarının layık-ı veçhile yerine getirilememesinden kaynaklanan manevî huzursuzluğun altında bunalan, ezilen hatta kendi kendisini suçlayan ve sorgulayan insanoğlu; hayatın dayanılması zor olan bu meşakkatleri karşısında, çok kısa süreli de olsa, kendisini rahatlatacağına inandığı rüyaların sakin, huzurlu ve tatlı iklimine bırakır; lakin bu atmosferde bir rüya kadar bile yaşayamaz.

Bir rüya kadar yaşayamadım

diyen Payam, bir yandan rüyanın yapı ve fonksiyonunu ortaya koyarken, diğer yandan da ömrün bir rüya kadar kısa süreli olduğunu vurgulamak istemiştir.

Bana göre şiirin son bölümü, üzerinde çalıştığımız bu bölümdür. Çünkü, şiirin “yokluk” duygu ve inanişinin çevresinde odaklanan muhtevası, bu bölümde çözümlenerek sonuca ulaştırılmıştır. Bundan ötürü de birinci bölümün aynısı olan son bölüm üzerinde, tekrar durmak istemiyoruz. Şairin, diğer bölümlerin tamamında; kendi benliğine, içinde yaşadığı topluma ve bütün insanlığa yönelttiği: “*Niye yokum?*” sorusunun altında yatan ve bir isyana dayanan ruh halini, bu bölümdeki;

*“Ama bildim
Ben yokum”*

mısralarında göremiyoruz. Burada şairin kendi ‘ben’ini bildikten sonra, dehşet içerisinde kaldığı husus kendi yokluğudur. Zira, “kesiyor, kurutuyor, yorgunum, yıkılınca anlıyorum, beni silmişim, ah aklım, yaşayamadım ve yokum” kelimelerinde gördüğümüz olumsuzluklar, bunun en canlı misâlidir. Hal böyle olmakla birlikte bu yok oluş, bir tükenmişliğin, bir silinmişliğin mi; yoksa sonsuz ve sınırsız bir âleme doğru yeniden doğuşun, tekrar dirilişin mi ifadesidir?.. Bunu çalışmamızın kapsamı dahilinde, okuyucuların engin sezgisine bırakıyoruz.

DÜNYA GÜLE AYNA

Dünya güle ayna
Sen gül sahibi
Ey gülşen / Birden
Ben diyorum
Adım düşüyor aklıma
Terkimde bütün kıssalar
Çeviriyorum yapraklarını
Hiçbirinde yokum
Niye yokum”

Yedeğimde gövdem
Peşine düşüyorum
İnatçılığım
Hırçnılığım
Binlerce düştüğüm gibi düşüyorum
Gözleri beşere açılan ben
Sormaktan çekinmiyorum
Bende tükenen vakit
Bende putlaşan ben
Kelamımda fahriye
Ve pul pul günahım
Ben yokum
Niye yokum

Süvariler geçiyor
Gül renkli aşk süvarilerin
Ellerinde mushaflar
Geçiyorlar coğrafyamdan
Ay kuşanmış kuşların kanat sesleri
Bir efsane zuhuru olan ben
Seslerini duyuyorum
Ben yokum
Niye yokum

Toprağım soluğumu kesiyor
Rüzgârım suyumu kuruttu
Yorgunum
Yıkılınca anlıyorum
Ah akıl fukarası aklım
Beni benle silmişim
Bir rüya kadar yaşayamadım
Ama bildim
Ben yokum ”

Dünya güle ayna
Sen gül sahibi
Ey gülşen / Birden
Ben diyorum
Adım düşüyor aklıma
Terkimde bütün kıssalar
Çeviriyorum yapraklarını
Hiçbirinde yokum
Niye yokum

NAZIM PAYAM